

## KISEBBSÉGI ÉLETÜNK ALAPKÉRDÉSEI

### I

Hányszor leírtuk ezt a kifejezést az utóbbi tizenöt év alatt? Nincsen olyan szempont, amelyikből a kisebbségi kérdést meg nem tárgyaltuk volna. Beszéltünk kisebbségi politikáról, kisebbségi ifjúságról, kisebbségi nevelésről, kisebbségi társadalomról, kisebbségi irodalomról stb. A kérdést oly sok oldalról megvitattuk, hogy szinte lehetetlennek tartjuk valami újat mondani ezzel kapcsolatban.

Ez a cikk abból a meggyőződésből indul ki, hogy a kisebbségi élet egyes viszonyainak eddigi tárgyalásánál egy lényeges és alapvető hibát követünk el. Ez a hiba abban áll, hogy kisebbségi voltunkat a többségi sorban élő *magyarországi magyarsággal* való összehasonlítás alapján állapítottuk meg. Úgy értelmetztük kisebbségi mivoltunkat, hogy elválasztván a magyarság nagyobb tömegeitől, mi nem többségi, hanem kisebbségi sorban élünk.

Ebből a magatartásból *három hibás álláspont* következett. Ez a három álláspont a kisebbségi élet három típusában jelentkezik. Mindenekelőtt egy *konzervatív* felfogással találkozunk, ennek képviselői a tények ellenére sem akarják elismerni azokat a követelményeket, amelyek a merőben új kisebbségi életből kiáltanak felénk. Arról ábrándoznak, hogyha némi változással

is, a régi magyar élet formái, intézményei és szelleme fenntartandók és fenn is tarthatók. Annyiban van sikere és haladása a kisebbségi életnek, amennyiben az egy régi világ bizonyos mértékű folytatása lehet az új kerektek között.

A második téves álláspont abban a *kritikai* magatartásban látszik, ami éppen ellentéte a fentebb vázolt konzervativizmusnak. A kisebbségi sorba került magyarságnál természetes volt az a kritikai magatartás, amelyik első sorban a magyarságot tette felelőssé a világháború utáni összeomlásért. Érdekes megfigyelni, hogy a kisebbségi magyarok között támadt kritika nem annyira a kisebbségi, mint inkább az egyetemes magyar kérdésekkel nézett szembe.

Néhol ennek a kritikának következtében, de legtöbb helyen a világháború utáni válság nyomán támadt az a harmadik álláspont, amelyet legtalálóbban a *pesszimista* jelzővel határoztunk meg. A borúlátó kisebbségi magyarok ismét a nagymagyarsággal való összehasonlításból mondják ki az ítéletet: nincs jövője a kisebbségi magyarságnak. Ezek úgy látják, hogy még a többségi sorban sem tud a magyarság magának életet biztosítani, hogy lenne tehát ez lehetséges a még nehezebb kisebbségi helyzetben.

Nem csodálkozhatunk, hogy másfél évtizeden keresztül ez a három uralkodó típus alakult ki a kisebbségi életben. Utóvégre olyan gyökeres változások történtek körülöttünk, annyira új helyzetbe kerültünk, hogy régi életformák fenntartani akarása, a kérlelhetetlen kritikai álláspont és a meddő pesszimizmus egészen magától értetődő. Ennek a három felfogásnak azonban gyökeresen véget kell vetnünk, mert a másfél évtizedes kisebbségi élet után mind a három anakronizmust és időszerűtlen meddőséget jelent. Végül is egy túlhaladott kornak az eszközeivel és szellemével egy új korszakban nem lehet megélni. Másfelől az emésztő kritika negatív állásfoglalás az étellel szemben. Aki örökös kritikával nézi a táplálékot, a feltálat ételt összehasonlítja más ételekkel, az vagy elfelejt enni, vagy az étvágyát rontja el. Ennél még csak egy egészségtelebber életmód van: a pesszimizmusé. Ez le is mondott az életről, és egyáltalán nem veszi észre, hogy igenis vannak még lehetőségek, amelyekkel életünket biztosíthatjuk.

A kisebbségi élet számára új alapvetést kell keresnünk. Ennek itt van az ideje.

## II

A kisebbségi élet igazi szemléletéhez mindenekelőtt úgy juthatunk, ha kisebbségi voltunkat nem a többségi magyarsághoz, hanem a körülöttünk élő *többségi románsághoz* való viszonyunkból állapítjuk meg. Nem azért vagyunk kisebbségi magyarok, mert a többségi magyarságtól különválasztva élünk, hanem azért, mert országunkban a tizenötmillió államalkotó románsághoz képest kisebbségben vagyunk.

Kisebbségi életünk alapkérdései tehát a románsághoz való viszonyunkon dőlnek el. Nekünk tehát mindenekelőtt ennek az országnak életét, élet-

rendszerét, élelehetőségeit kell megismernünk. Megdöbbenő, hogy ezen a téren még milyen súlyos mulasztások terhelnek bennünket. Meg vagyok győződve, hogy nagyon sok hátramaradásunknak volt az az oka, hogy nem ismertük kellően ezt az országot és azokat az utakat, melyek tiszteletben tartásával itt lehet és kell élnünk. Országunk alkotmányának az ismerete mindenekelőtt arról győz meg, hogy a kisebbségi élet alkotmányjogilag biztosított formája az itteni életnek. Mi nem megtűrt, hanem teljes jogú polgárai vagyunk ennek az országnak, minden olyan magatartás, ami állampolgári jogaink gyakorlásában sért meg, ellenkezik az ország alkotmányával és törvényeivel. Nem arra kell hivatkoznunk, hogy milyen volt a sorsa a románságnak a régi Magyarországon, mi a sorsa más országok kisebbségeinek, ha bennünket nemzeti sajtáságaink érvényesítésében gátolnak, hanem arra, hogy azok, akik velünk szemben igazságtalanságot gyakorolnak, nem tisztelik ennek az országnak a törvényeit, mi pedig a törvények tiszteletét magunkkal szemben elvárhatjuk, mert minden kötelezettségnek eleget teszünk. Ki az, aki közülünk nem fizeti be az adót, aki nem szolgálja le a katonai éveket, aki nem tiszteli az uralkodót és az állam egész rendszerét? Az ilyen magatartásból a románság is meg fogja látni, hogy mi valóban elismerjük azt a törvényes helyzetet, amelyikben a békekötés óta élünk. Meg kell győznünk az államalkotó fajt afelől, hogy nekünk nincsenek rejtett céljaink, meg kell mutatnunk, amit az ország vezetői nemigen látnak, hogy egész közéletünkben mennyire a törvényes rend tiszteletén akarunk előrehaladni. Érdemes lenne pl. az iskolai nevelés területén összehasonlító tanulmányokat végezni, hogy a felekezeti iskolák mennyivel pontosabban hajtják végre az állami rendeleteket, mint az állami iskolák. Nekünk az állam iránti tiszteletünkől olyan erkölcsi tőkét kell gyűjtenünk, amelyre mindenkor bátran lehessen hivatkozni. Oda kell a közvéleményt formálnunk, hogy minden kisebbségi sérelem az állam presztízisének sérelmét jelentse.

### III

*Magunk felé* mindenekelőtt azt kell tisztáznunk, hogy miért tartunk igényt arra, hogy megmaradjunk kisebbségi magyaroknak. Miért nem vagyunk hívei annak, hogy a magyarság asszimilálódjék a román fajba? Ezt a jogunkat mindenekelőtt a békeszerződések és országunk alkotmánya adja meg és védelmezi. De fel kell tennünk a mélyebb kérdést: milyen célból akarjuk ezt a törvényileg biztosított jogunkat gyakorolni? A román politikai pártok jogaink érvényesíteni akarásában mindenekelőtt irredentizmust, az állam épsége elleni izgatást látnak. Pedig ez távol áll tőlünk. Mi azért akarunk megmaradni abban a faji, vallási és kulturális közösségben, amelyben születünk, mert az természetes meghatározása életünknek. A természet törvénye az, hogy olyan kultúrközösségben születtem, amelyikben ma élek. A természet rendjét megváltoztatni a világ legnagyobb vétke és legnagyobb érzéketlensége. Az egyetlen országnak sem szolgálja a dicsőségét ha az

élet gazdagabb kivirágzását eltiporja, de igazi nagyságára mutat, ha élethe-  
tőségeket ad más fajoknak is. Az egyfajú országot mindig fenyegeti az a  
veszedelem, hogy a belső verseny feszülése meglazul, az életinger ellany-  
hul.

Számunkra a magyar kisebbségi program abban áll, hogy megismerjük  
azokat a nemzeti értékeket, amelyek tulajdonosaiul születtünk, és megkísé-  
reljük ezeknek védelmét és fejlesztését egy olyan országban, melynek éle-  
tét egy másik faj irányítja. Ezek a nemzeti értékek mindenekelőtt a nyelv, a  
népkultúra, az irodalmi kultúra, a nemzeti múlton alapuló sajátos életlátás  
és erkölcsi forma, ezek felett azok a keresztyén értékek, melyek egyházain-  
kon keresztül képződtek ki. Kisebbségi életünkben abból indulunk ki,  
hogy ez a *megismerő, védelmező és továbbfejlesztő* munka ebben az országban,  
ennek politikai keretei között lehetséges, mert erre az ország alkotmánya  
törvényes védelmet és jogot ad, és ez a szellemi magatartás az ország érde-  
keivel nem ellenkezik.

A kultúrát meghatározza az a környezet, melyben él. A kisebbségi kultú-  
rát is meghatározza az a kisebbségi helyzet, melyben fenn kell tartani. Eb-  
ből az következik, hogy a kisebbségi magyarság kulturális feladatai nem le-  
hetnek mindenben azonosak a többségi magyarság kulturális feladataival.  
Budapesten a germanizmussal szemben kell a nyelv tisztaságát védelmez-  
ni, Erdélyben pedig a romanizmussal. A magyarországi falumunka alap-  
kérdése az, hogy miképpen lehet a magyar állam támogatásával a magyar-  
országi falvak egészségi és kulturális állapotán javítani, ebben a munkakör-  
ben pedig a mi kérdésünk az, hogy miképpen lehet állami támogatás nél-  
kül a magunk erejére utalva emelni falvaink színvonalát. A magyarországi  
nevelésben az állampolgári kötelességre való nevelés és a kulturális neve-  
lés egybeesik. Nekünk a mi gyermekeinket jó román állampolgároknak  
kell nevelnünk, meg kell őket ismertetnünk a román kultúrával, úgy azon-  
ban, hogy ez ne jelentse a magyar nyelv feladását, kultúránk megtagadá-  
sát. Már ezek a példák is mutatják, hogy a kisebbségi sors mekkora átérté-  
keléssel jár, és a kisebbségi élet mennyire nem lehet a régi *konzervatív* felfo-  
gás folytatása.

Ugyanígy a *kritikai* magatartás, sem felel meg a célnak. A kritika megállá-  
pítja, hogy mik a hibák, az útvesztők, a tévedések eddigi életünk folya-  
mán. A kritika csak előkészítő munka lehet, arra kell irányulnia, hogy vala-  
mi értéket tisztává tegyen, de abból még soha nem gyógyult meg egyetlen  
beteg se, ha megmondták neki, hogy beteg. Helyesen mondotta 1932-ben  
Reményik Sándor, hogy az erdélyi magyarság *Hitele, Világa és Stádiuma*, e  
három kritikai munkája után meg kell írni az *Ein Blicket* is, önmagunk iga-  
zolását, védelmét és értékeink felmutatását. Legyen vége annak a kritiká-  
nak, ami szüntelenül csak erőtlenségünket állítja elénk, szedjük össze  
amink van, kik vagyunk, akik komolyan dolgozni akarunk, és kritikánkat  
fordítsuk azok ellen, akik, bármilyen felfogás szerint, nem akarják az igazi  
kisebbségi sorsot vállalni. Ezeknek két típusa kezd kialakulni: egyik cso-  
port ismét a zsirosabb magyarországi lehetőségek felé pislog, a másik pe-

dig a többségi nép vallási és nyelvi közösségbe való asszimilálódásával akarja az életét menteni. Mi mindkét típust elítéljük, mert egyik sem hisz abban, hogy lehet ebben az országban kisebbségi sorban is élni és boldogulni. Ha egy párt nagyon törekszik arra, hogy a kisebbségek eltűnjenek és felszívódjanak, ez csak azt mutatja, hogy ő maga sem veszi komolyan a kisebbségi életet biztosító alkotmányi jogokat, végeredményben az állam hitelét rontja. Nemcsak a kisebbségi életet, hanem magát az országot is sértik azok, akik feladják azt a lehetőséget, hogy itt lehet az életünket biztosítani.

Végül a *pesszimista* felfogást követők jelentik a kisebbségi élet legnagyobb teherét. A konzervatívok azért estek ki az életből, mert még mindig egy elavult korba képzelik át magukat, a kritikusok eljutnak addig, hogy semmi sem jó, ami van, a pesszimisták azt mondják, nincsen semmink, nem is érdemes élni.

Az igazi kisebbségi élet a *vagyok* igével kezdődik, az *ismerekkel* folytatódik és az *akarokon* keresztül a cselekedetben nyilvánul meg. Mihelyt megszabadítottuk magunkat egy régi világ beképzeléseitől, komolyan leszámoltunk azzal, hogy kisebbségi sorban élünk, és ez nem folytatása a világháború előtti magyar életnek, hanem a kezdete egy soha ki nem alakult, történelmi analógia nélküli, új magyar életnek, azonnal megindul bennünk az élet kötelező parancsa, ha egyáltalán akarunk élni. Nekünk kisebbségi életet élőknek meg kell teremtenünk egy egészen új létformát, a kisebbségi magyar élet létformáját. Ez pedig pozitív program, és egészen, gyökerében új program. Célja az értékvédelem, értékfejlesztés, alapja pedig az értékek megismerése.

#### IV

Nagyon világos, hogy szellemi értékeket a történelemben csakis *anyagi feltételek* és *szervezetek* mellett lehet védelmezni és fejleszteni. Meg kell tehát keresnünk a kereteket, melyek mellett a mi kisebbségi programunk végrehajtható.

Mindenekelőtt a *román államot* akarjuk ebben a legelső védelmező és segítő tényezőnek látni. Ezzel kifejezzük, hogy nem akarunk állam lenni az álamban, hanem jogi alapon álló kisebbségi kulturális és vallási közösség. Országunk törvényei sok lehetőséget adnak arra, hogy kulturális és egyházi munkánk számára az állam segítségét megnyerjük. Ez a támogatás eddig főleg az egyházaink részére kiutalt államsegélyben, egyes kulturális intézményeknek juttatott segélyekben, városok, községek iskolai segélyében, magyar nyelvű iskolák felállításában jelentkezett. Országunk törvényei azonban ennél több jogot és lehetőséget biztosítanak nekünk, többek között a székeltség kulturális autonómiáját, aminek érvényesítéséért nem tettünk semmit. Politikai életünkben elhibázott dolog volt, hogy sohasem küzdöttünk eléggé azért, hogy ahol nincsen egyházi iskolánk, ott az állam maga tartson fenn magyar nyelvű iskolákat, eltűrtük, hogy a magyar tagozat nagyon sokszor csak papíron van meg, de valójában nem tesz sem-

mit a magyar nyelvért és műveltségért. A vallások szabad gyakorlatát sértő rendeletekkel szemben is igen sokszor voltunk türelmesek, nem vettük igénybe velük szemben magának az államnak a védelmét. Képviselőink és szenátoraink végeredményben nem a Magyar Pártnak, hanem Románia népének képviselői az országában.

Régi szervezeteink közül mindenekelőtt az *egyházakat* tartjuk a legfontosabbaknak. Nevelésünk ügye majdnem kizárólag ezek kezében van. Munkatáboruk maholnap az egyetlen szervezett szellemi munkatábort jelenti. Természetes követelmény, hogy ezeknek az egyházi intézményeknek a döntő céljuk vallásos. A vallás azonban nem az élet egyik – mondjuk: érzelmi – szelete, hanem az egész életnek más minőségű, Isten előtti felelősségű élése. Minden vallás sajátos erkölcsi életet, kultúrát és társadalmi szervezeteket hozott létre maga körül. Minél egészségesebb volt egy vallás, ezt annál inkább megtudta tenni. A kisebbségi egyházak kisebbségi feladatai kétségkívül azon alapulnak, hogy keresztyén nevelést adjanak híveiknek, de az életbe kibontakozó vallásos életet arra kell segíteniük, hogy a vallásból táplálkozó kulturális, társadalmi és erkölcsi élet a kisebbségi életben adott törvényszerűségek tiszteletben tartásával alakuljon ki. Ezért nem lehetünk mi az egyházi életben sem folytatói egy letűnt kornak, vagy utánczóik akár a magyarországi, akár más országbeli egyházi életnek.

*Örökölt kulturális szerveink* talán már átestek a megrázkódtatások első korszakán, és eljutottak oda, hogy kifejthetik munkájukat. De itt is nagy átszerveződésre van szükség. Ez annál inkább indokolt, mert ezekben a szervezetekben leginkább a konzervatív tábor tagjai helyezkednek el. Ezeket a kereteket nem kell eldobni, mivelhogy régiek, hanem meg kell becsülni, mert vannak, de a kisebbségi élet céljaira be kell őket állítani. Céljuk hármas: mindent megtenni, hogy nemzeti értékeinket megismerjék, védelmezzék és fejlesszék, de ezt nem általában, nem a magyarországi szellemi élet utánzásaképpen, hanem az új kisebbségi élet törvényei szerint kell tenniük. Milyen szép kisebbségi irodalmi életet tudna támasztani az Erdélyi Irodalmi Társaság, ha nem valamelyik magyarországi irodalmi társaságot akarná utánozni akadémikus szellemében. Neki kellene iskolánk, népünk irodalmi igényét formálnia, kielégíteni és irányítani. Ehelyett azonban nem tesz semmit. Csak azért, mert nem tudja kisebbségi helyzetünkből következő feladatait meglátni.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület már közelebb jött a kisebbségi élethez, egy-két kisebb vidéki egyesület, irodalmi társaság vagy múzeum még közelebb. De csodálkozom, hogy ezek miért nem tudnak munkájukba új erőket bekapcsolni, miért nem tudnak sokkal inkább eljutni a magyar szellemi élet mai színvonalára, és főleg miért nem veszik észre, hogy a kimondottan tudósok kasztja igazán kiveszöben van, az ezekkel való vitatkozások és magas színvonalú eszmecserék helyett ott van a városi polgárság nagy tömege, amelyiknek nem akadémiai színvonalú, hanem népszerű előadásokat kellene tartani. Miért tudnak a szocialista munkások olyan szép önévelést végezni meglevő szervezeteiken keresztül?

*Folyóirataink* közül is legtöbbnek az a hibája, hogy nem az itteni helyzetből nőtt ki, és nem ennek igényeit akarja szolgálni. Igenis írói csoportot és nem a nemzeti kultúráért küzdő szélesebb munkatábort jelentenek. A szűkebb kisebbségi élet igényeinek kielégítését igen alacsony rendű feladatnak tekintik, és inkább a nagy budapesti folyóiratokkal akarják a versenyt felvenni. Nem nevelnek öntudatosan új írógárdát, és ami a legszomorúbb: nem nevelnek és nem szerveznek maguknak olvasótábort.

Az új szervezkedésnek alapjában *egyéniség-nevelésnek* kell lennie. Miért nem mozognak meglevő szerveink? Azért, mert nem állanak mögöttük alkalmas egyének. Meggyőződésem szerint a kisebbségi magyarság meglevő szerveit alig kellene újabbakkal pótolnunk, és kiépülne a legerősebb kisebbségi front, ha az intézmények életét megfelelő emberek kisebbségi szempontok szerint tudnák igazgatni. Ma olyan kevés az erdélyi magyar ember, hogy mindegyiket számon kellene tartani, és mindegyikkel külön kellene foglalkozni. Munkát kellene adni egy csomó új embernek, ami növelné a munkakedvet és a teljesítőképeséget.

Az egyéniségnevelés nyugodjék *erkölcsi alapokon*. Legyen a minőség az egyetlen cím és egyetlen alap előjogok gyakorlására. A szolgálatban elsők legyenek a kitüntetésben is az elsők. A régi magyar világból fentmaradt osztályok felesleges tisztelete helyett teremtsük meg a *munkanemesség* új értékcsáláját. Ne zárjuk ki ebből a sorból azt se, aki gróf vagy báró, de ne ezért a címért adjunk nekik nagyobb szerepet, hanem azért, mert nagyobb a felkészültségük és az erkölcsi értékük, mint másnak. De az is lehessen közöttünk első, aki nem örökölt a régi világból se címet, se vagyont.

Az egyéniségeket nagy tömegben kell nevelni. Nem elég csak a vezető réteget kiképezni. Minden egyéniséget rá kell nevelni a kisebbségi életre. Mert igen gyakran az a baj, hogy van néhány vezetőnk, és azoknak minden jószándéka megbukik a tagok tudatlanságán és erkölcsi komolytalanságán.

Mivel a kisebbségi élet egészen új életformát jelent, új szervezeteinek kialakítását a természet rendje szerint az *egyszerűbb formákon* kell kezdeni. Átmenetnek jók lehettek a meglevő új központi szervek, de ezek védelme alatt rég meg kellett volna teremteni az alulról felnövő új szerveket. Arról még álmodni sem lehet, hogy az egész magyarság kulturális céljait szolgáló egyetlen gazdasági mozgalmat lehessen Erdélyben indítani, de már vannak arra példák, hogy egy-két ügyes kisebbségi vezető egy községet vagy egy vidéket miképpen tudott ebben az irányban egészen újjászervezni. Milyen nagyszerű lenne később a vidéki szervezeteket nagyobb egységekbe foglalni össze. Mennyivel másképpen tudnák érdekeinket Bukarestben képviselni azok a képviselők, akik egy-egy vidéki szervezet talajából, annak érdekköréből nőtték ki.

Egyéniségnevelés, községszervezés, vidékfejlesztés, országos szervezkedés – ez a kisebbségi szervezet kiépítésének útja. Nincs olyan vidékünk, ahol ne lennének kulturális intézményeink, amelyek egy ilyen szervezke-

désnek a központjába állhatnának. Mindenütt vannak régi és új munkaerőink, akik kiindulópontjai lehetnének egy ilyen szervezkedésnek. Ezek megmozdulásával kezdődne az átmeneti időszak után az igazi kisebbségi élet.

A szervezkedésnél még egy kérdés van hátra. Annak a szempontnak kiemelése, hogy az igazi kisebbségi szervezkedésnek sem világnézeti, sem felekezeti, sem korkülönbség nem lehet a *gátolója*. Azok, akik magukat a magyar nyelv- és kultúrközösség tagjának vallják, tagjai lehetnek ennek a közösségnek. Nagyon ártalmas lenne korosztályok, világnézeti áramlatok, felekezeti felfogás szerint csoportosítani a kisebbségi magyarságot. A közösségből csak azokat kell kizárni, akik érdekmagyarok, vagy akik idegen érdekek szolgálatának az ürügyével akarnak közénk furakodni. Minket különösen az öreg–fiatal ellentét kérdése érdekel. Mindaddig, amíg létjoga volt a kisebbségi életben a kritikai korszaknak, a hangsúlyadás érdekében jó volt, ha az új gondolkozású fiatalság élesen mutatta ki a különbözőséget. Ma azt látjuk, hogy az ifjúság merev szembeállása megteremtette a maga gyümölcsét, az idősebb nemzedék is hatása alá került annak az átértékelésnek, amit a kisebbségi élet érdekében természetesen kellett az ifjúságnak elvégeznie. Ma éppen az a kérdés, hogy az ifjúságban megszületett kisebbségi program miképpen kapcsolható bele azokba a szervekbe, amelyeket örököltünk, vagy amelyeket már kisebbségi életünkben alakítottunk ki. Világos dolog, hogy a kisebbségi program a fiatalabbakban sokkal inkább kialakulhatott, mert tapasztalataikat már a kisebbségi korban szerezték. A kisebbségi magyar kritika élet csak egyfelé irányulhat, azokkal szemben, akik nem merik igazán vállalni ezt a sorsot. Istennek hála, nagyon sok idősebb erdélyi magyar adott már igazat annak az életlátásnak, ami itt az ifjúságban alakult ki.

Itt az ideje az új kisebbségi szervezkedésnek.

1935